

DEMANTELAREA CETĂȚII ȘCHEIA. IPOTEZE

Dan FLOAREȘ

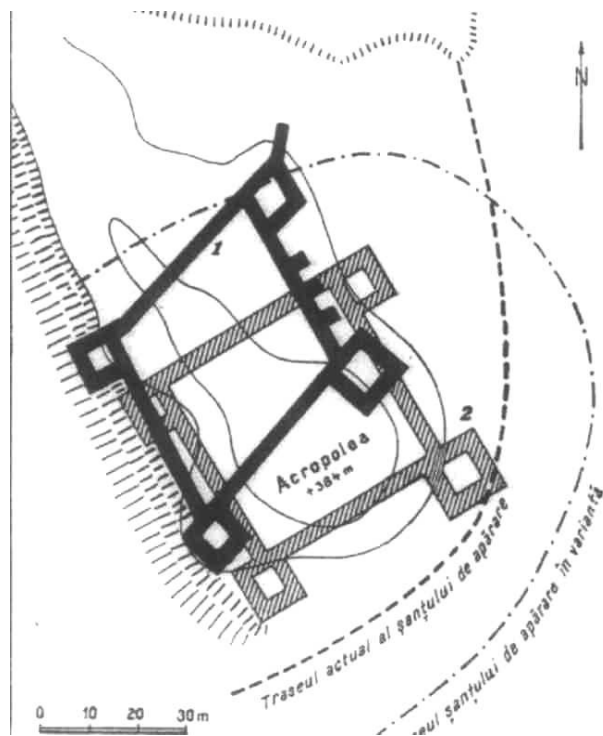
Fără îndoială, începuturile statalității moldovenești, în speță a doua jumătate a secolului al XIV-lea, sunt încărcate de mister, contradicții și incertitudini. Mult timp nu am cunoscut cu precizie nici măcar anii de domnie ai primilor voievozi¹. Istoria politică a perioadei este confuză. Referindu-se la ea, Ștefan S. Gorovei făcea apel la necesitatea unui „consens istoriografic” pentru perioada în discuție. Din păcate, problema pe care o ridicăm aici nu se poate înscrie în coordonatele respective.

Demantelarea cetății Șcheia, căci despre acest aspect dorim să ne ocupăm, a fost remarcată de majoritatea istoricilor perioadei². O ciudățenie a reprezentat-o demantelarea ei aproape **imediată**; dacă cetatea a fost probabil ridicată în timpul lui Petru I, ea a fost radiată undeva la începutul secolului următor, în speță al XV-lea, deci în timpul lui Alexandru cel Bun. Cu alte cuvinte, viața fortificației poate fi aproximată la circa două decenii, mai mult sau mai puțin. Cauzele fenomenului rămân, repetăm, total necunoscute. Ne propunem a relua aici această problemă, riscând, cum indică și titlul, câteva ipoteze.

¹ Clarificări definitive, la Ștefan S. Gorovei, *Îndreptări cronologice la istoria Moldovei în veacul al XIV-lea*, în *AIIAI*, X, 1973, p. 99-120; idem, *Cu privire la cronologia primilor voievozi ai Moldovei*, în *Revista de istorie*, 2 (32), 1979, p. 337-345; idem, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Iași, 1997, p. 278-293.

² Unii specialiști menționează doar „existența mai multor supoziții privind cauza acestei acțiuni”, fără însă a le detalia (v. de pildă Teodor Octavian Gheorghiu, *Arhitectura medievală de apărare din România*, București, 1985, p. 139). Alții consemnează fenomenul fără a-l explica – „dărămată foarte repede” (Adrian A. Rusu, *Castelarea carpatică. Fortificații și cetăți din Transilvania și teritoriile învecinate (sec. XIII-XIV)*, Cluj Napoca, 2005, p. 467) sau tratează despre cetate fără a mai pomeni nimic despre demantelare (Lucian Chițescu, *Fortificațiile Moldovei până la mijlocul secolului al XV-lea*, în *Carpica*, V, 1972, p. 146 și urm.).

Situată la 2,5 km nord-vest de Suceava și la circa 800 m nord de mănăstirea Zamca, cetatea era clădită pe dealul Șeptilici, care are înălțimea maximă de 384 m. Era o fortificație de piatră, tipică pentru perioada anterioară apariției artileriei, specifică secolelor XII-XIV. Având patru turnuri de colț, formă romboidală, a fost construită din bolovani de carieră nefasonați, cu mortar din var, nisip și cărămidă pisată precum și o fundație în trepte cu grosimea variind între 0,5 și 1,5 m. Suprafața, fără a o socoti și pe cea a turnurilor, era de 1300 m².



Planul cetății Șcheia (apud Gheorghe Diaconu, Nicolae Constantinescu, *Cetatea Șcheia: Monografie arheologică*, București, 1960)

„Dosarul” Șcheii începe la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor. Se leagă, desigur, de activitatea lui Karl Romstorffer la Suceava și în împrejurimi (1895-1904). Binecunoscutul curator al monumentelor istorice de pe teritoriul Imperiului Austro-Ungar a dedicat fortificației o micro-monografie, însă, în ciuda titlului acesteia, el nu a considerat-o ca atare (drept cetate), ci va vorbi despre „turnul din

nord-vest” (al Sucevei, n. a.)³. A crezut, cu alte cuvinte că este vorba de un turn izolat. Abia în anii '50 ai secolului trecut, colectivul condus de Ion Nestor va iniția aici săpături sistematice întinse temporal pe parcursul mai multor ani, între 1952 și 1960. Încă de la prima campanie au apărut indicii despre existența unei cetăți – turnul de nord, pavajul dislocat, prezența vechiului șanț de apărare. În principala publicație de specialitate a timpului au început să apară scurte mențiuni ale rezultatelor săpăturilor întreprinse⁴. Cetatea nu a mai fost desemnată ca „Șcheia”, ci bazându-se și pe tradiția populară, drept „Cetatea de Apus”⁵. Însă de referință rămâne monografia cetății, de acum cinci decenii, un adevărat manual de arheologie, într-o epocă în care acest domeniu a cunoscut un considerabil avânt, apărută ca rezultat al celor cinci campanii de săpături amintite⁶. De altfel cei doi autori ai respectivei monografii sunt și cei care au stabilit cele două repere cronologice: începutul, respectiv, sfârșitul fortificației, bazându-se în aceasta pe materialul ceramic (specific sfârșitului secolului XIV) și pe cele (doar) cinci monede - trei groși de la Petru I, doi de la Alexandru cel Bun⁷.

Privind chestiunea într-un context mai larg, ar fi de amintit că cetățile Moldovei sunt atestate la 1387, cu prilejul omagiului prestat de Petru I lui Vladislav Jagello la Liov⁸. Astfel, în documentul redactat cu acest prilej (în latină), în traducerea lui M. Costăchescu, se precizează că:

„În numele lui Dumnezeu, amin. Spre amintirea lucrului veșnic. Petru vv Moldovei facem cunoscut cui trebuie să aibă știre de aceste, că atunci când ne-am întrunit în Lemberg, la data hotărâtă pentru înfățișare, cu prea strălucitul principe, Domnul Vladislav, rege al Poloniei și înalt principe al Lituaniei și domn al Rusiei etc., de nimeni siliți, nici

³ Karl A. Romstorffer, *Die sogenannte westliche Burg in Suczawa*, în *Mitteilung des KK Zentralkommission*, Viena, 1902; idem, *Cetatea Sucevii*, 1913, p. 11.

⁴ O primă mențiune în *SCIV*, IV, 1953, 1-2, p. 366; apoi *SCIV*, V, 1954, 1-2; *SCIV*, VI, 1955, 3-4, p. 789-791.

⁵ *SCIV*, VI, 1955, 3-4, p. 789.

⁶ Gheorghe Diaconu, Nicolae Constantinescu, *Cetatea Șcheia: Monografie arheologică*, București, 1960.

⁷ În fapt, ideea demantelării la începutul veacului al XV-lea, încă din *SCIV*, VI, 1955, 3-4, p. 790.

⁸ M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, Iași, 1932, n. 162, p. 599-601; Hurmuzaki-Densușianu, *Documente privitoare la istoria românilor*, I-2, București, 1890, nr. CCXXXV, p. 295-296.

îndemnați, ci cu bună știre și bunăvoie a boierilor noștri credincioși, ținând sfat și îndeosebi luând parte, am adus, în cursul înfățișării, omagiu de credință amintitului domn, regelui, asemenea, și preastrălucitei principese, doamnei regine, Hedviga, soției sale preascumpe și urmașilor lor legiuți și coroanei regatului Poloniei și ne facem supuși cu omagiu, pe noi, poporul și țara noastră, **cetățile Moldovei** și celelalte domenii, lui și soției sale și urmașilor lor legiuți și coroanei Regatului Poloniei, în veacul vecilor. ...Făcut și dat în Lemberg, în ajunul strămutării fericitului martir și pontifice Stanislau, în a. D. 1387⁹.

Contează desigur mai puțin dacă datarea lui M. Costăchescu este cea corectă; pentru el este vorba de fericitul (*beati*) și nu sfântul (*sancti*) Stanislau, care cade – ultimul – pe 27 septembrie; de aici, data de 6 mai propusă de istoricul respectiv. Mai important este caracterul vag al acelor „Valachie **castra** ceteraque dominia“ rămase, din păcate, neprecizate. După cum se știe actul respectiv a fost „dublat” de unul similar, în care omagiul domnului este confirmat de principalii boieri⁹. Și în acesta, expresia globală referitoare la cetăți se menține, spre marea pagubă a istoriografiei actuale. Va fi fost și Șcheia inclusă aici? Greu de spus; în orice caz, nici nu cunoaștem denumirea pe care i-o aplicaseră medievalii. Mai mult ca sigur, Suceava (Cetatea de Scaun) trebuie să fi fost inclusă întrucât ea este menționată, la mai puțin de un an distanță, în cunoscutele împrejurări ale împrumutului acordat de Petru suzeranului său. Actul respectiv este datat la 10 februarie 1388, emis în „cetatea Sucevei”¹⁰. Acest document face, credem, să cadă una din primele ipoteze referitoare la chestiunea urmărită aici, anume că Șcheia ar fi fost radiată pentru a servi ca material de construcție pentru ridicarea unei noi cetăți (Cetatea de Scaun), situată acum la est de oraș¹¹. Dimpotrivă, cel mai probabil cele două fortificații trebuie să fi **coexistat**, admitându-se, e drept, întâietatea – cu câțiva ani a Șcheii. Pe la 1400, teoretic, ambele funcționau: Cetatea de Scaun atestată atât documentar cât și arheologic, Șcheia doar din ultimul punct de vedere. Autorii monografiei menționate

⁹ M. Costăchescu, *op. cit.*, n. 163, p. 601-603.

¹⁰ *Ibidem*, n. 164, p. 603-604.

¹¹ Gheorghe Diaconu, Nicolae Constantinescu, *op. cit.*, p. 96. Ce-i drept, autorii formulează această ipoteză cu unele rezerve; remarcă prezența la Cetatea de Scaun a unor ziduri de la Alexandru cel Bun, în alcătuirea cărora a intrat și piatra refolosită, cu urme de mortar, însă „firește, nu s-a putut dovedi în ce măsură aceasta ar putea proveni de la cetatea Șcheia” (*Ibidem*).

emit și ei câteva ipoteze privind demantelarea: ar fi fost distrusă intenționat după o perioadă scurtă de funcționare, timp în care va fi suferit degradări datorate instabilității solului, nu ar mai fi constituit o necesitate de apărare fiind relativ îndepărtată de vatra orașului, și, în sfârșit, că ar fi fost distrusă la cererea polonilor, cetatea constituind un obstacol în calea drumului spre Suceava. Consideră, de asemenea, prima ipoteză drept cea mai plauzibilă¹². La drept vorbind, ultimele două sunt de-a dreptul fanteziste – Cetatea de Scaun este, de asemenea, excentrică față de oraș (e drept, însă, mult mai apropiată; depărtarea de vatra orașului putea fi însă sesizată de la bun început de către constructori, târgul fiind anterior cetății) și e greu să ni-l închipuim pe Vladislav Jagello intervenind atât de brutal în fieful vasalului său, fie el Petru I sau vreunul din domnii care i-au succedat până la Alexandru, inclusiv. Părerile celor doi autori sunt preluate și de Mariana Șlapac: „Nu se cunosc exact scopurile demantelării: ori fortificația a suferit degradări din cauza instabilității solului, fiind afectată, în special, latura ei de sud-vest, ori ea nu mai corespundea cerințelor de apărare a capitalei Moldovei, fiind așezată la o distanță considerabilă de vechea vatră a Sucevei”¹³. În sfârșit, deși nu s-au descoperit urmele vreunei fântâni, nu lipsa de apă a determinat renunțarea la cetate – se află chiar sub ziduri nu mai puțin de trei pânze de apă suprapuse. Mai degrabă, tocmai prezența acestor pânze ar explica părăsirea, ele putând să determine un proces de alunecare continuu¹⁴.

Să admitem totuși că prezența celor două monede de la Alexandru-vodă au o altă explicație; posibil să fi aparținut unor căutători de piatră dintr-o epocă ulterioară demantelării. Intră atunci în discuție nu mai puțin de alți patru voievozi: Petru I, Roman I, Ștefan I, Iuga. Ce îi va fi determinat, pe oricare dintre ei, să renunțe la o fortificație care a necesitat un efort material și fizic considerabil? În plus, în legătură cu efortul material, aminteam mai sus de ceramica descoperită: prezența aceleia cenușii (și ea subiect de interminabile discuții între istorici) - tipic orășenească, la roata de picior, ornamentată cu brăduț - spre deosebire de ceramica rurală, lucrată la mână sau la roata înceată, ornamentată cu linii în val sau oblice, ultima majoritară, a condus spre ideea unor meșteri

¹² *Ibidem.*, p. 97.

¹³ Mariana Șlapac, *Cetăți medievale din Moldova (mijlocul secolului al XIV-lea - mijlocul secolului al XVI-lea)*, Chișinău, 2004, p. 98.

¹⁴ Gheorghe Diaconu, Nicolae Constantinescu, *op. cit.*, p. 98.

străini, poate din Europa Centrală¹⁵. Chiar și fără controversata ceramică cenușie, fie ea autohtonă sau ba, este greu de crezut că Moldova lui Petru I dispunea de meșteri capabili să conducă o asemenea întreprindere. Or, acești străini, dacă le admitem existența, își acordau, desigur, asistența contra unor recompense substanțiale.

Dacă examinăm istoria politică din vremea domnilor amintiți mai sus, cu toate golurile ei istoriografice, nu găsim decât două situații conflictuale majore: expediția lui Sigismund de Luxemburg din iarna lui 1395, respectiv aceea a lui Mircea cel Bătrân la 1400, ultima pentru substituirea lui Iuga-vodă cu Alexandru. Regele Ungariei și-a dat atunci un act la 2 februarie 1395, „ante castrum Nempch”¹⁶, a asediat poate Neamțul, dar nu avem nici o dovadă a prezenței lui în împrejurimile Sucevei înainte, evident, de lupta de la Hindău. Iarăși e greu de înțeles ce interes ar fi avut Mircea-vodă să impună radierea unei cetăți care nu îl stingherea cu nimic, slăbind în același timp și potențialul strategic viitor al propriului aliat. Și iarăși, dacă prin absurd vreunul din cei doi ar fi demantelat Șcheia de ce ar fi cruțat Cetatea de Scaun, care exista în mod cert la ambele date ale expedițiilor? De altfel, situație valabilă în ambele cazuri, cucerirea unei cetăți nu a presupus decât rareori distrugerea ei, ci eventual anexarea și substituirea garnizoanei. Hotărât, nu aici găsim vreo explicație¹⁷.

Am mai putea analiza și relația dintre cetate și oraș, mai exact dintre ambele cetăți și târgul Sucevei. Chiar dacă, repetăm, târgul Sucevei a precedat întemeierea statului (în această privință cercetătorii sunt categorici)¹⁸, fortificația de pământ și lemn care l-a înconjurat pare

¹⁵ Asupra provenienței vestice a ceramicii cenușii, în *Ibidem*, p. 80; autorii citează pe Konrad Strauss, *Studien zur mittelalterlichen Keramik*, Leipzig, 1923, fig. 22. În general, despre ceramica cenușie, un capitol special la Mircea D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București, 1963, p. 131-160.

¹⁶ Radu Manolescu, *Campania lui Sigismund de Luxemburg în Moldova (1395)*, în *Analele Universității București. Seria științe sociale. Istorie*, XV, 1966, p. 59-74.

¹⁷ Am făcut abstracție de episodul Plonini (1359?, 1377?); nici Șcheia nici Cetatea de Scaun nu existau, iar lupta s-a petrecut la nord de Prut (Victor Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, București, 1982, p. 291 și urm.; cf. Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, 1997, p. 25-26).

¹⁸ Victor Spinei, *op. cit.*, p. 220; Emil Ioan Emândi, Mihai Ștefan Ceaușu, *Să nu dărâmi dacă nu știi să construiești*, Rădăuți-Iași, 1991, p. 30; Mircea D. Matei, *Câteva precizări cu privire la contribuția arheologiei la cunoașterea civilizației urbane*

să fi fost posterioară evenimentului menționat, materialul arheologic indicând spre perioada domniei aceluiași Petru I¹⁹. Astfel, monedele descoperite în șanț, ca și ceramica, sunt exclusiv de la voievodul amintit. Apare, iarăși, ceramica cenușie ornată cu brăduț, cu analogii la Gdansk. Principalul autor care s-a ocupat cu fenomenul urban medieval de la Suceava o pune explicit în legătură cu prezența unor coloniști germani. La fel de explicit pune în legătură pe acești coloniști germani cu ridicarea cetății Șcheia²⁰. Dacă fortificația urbană datează de la Petru I, ea și-a încheiat existența în contextul anului 1476, când, paradoxal, avem și singura mențiune scrisă a acesteia. Astfel, Donato da Lezze menționa că orașul este înconjurat cu „șanțuri și pari”²¹, iar Angiolello amintește de arderea orașului (implicit a fortificației), ceea ce explică satisfăcător urmele de incendiu de la resturile gardului (palisadei) de lemn²². Planul fortificației poate fi aproximat cu un mare arc de cerc, ce închidea târgul pe trei laturi – S, V și NNE – la est (latura descoperită) închiderea fiind asigurată de râul Cacaina. Și, am completa noi, chiar de Cetatea de Scaun! Aceasta explică satisfăcător amplasarea acesteia. În schimb, Șcheia se afla la o distanță mult prea mare de oraș și, implicit, de fortificația acestuia, pentru a se înscrie într-un sistem defensiv coerent. De aici, concluzia că cetatea analizată aici a fost gândită a servi exclusiv instituției domnești și nu protecției orășenilor.

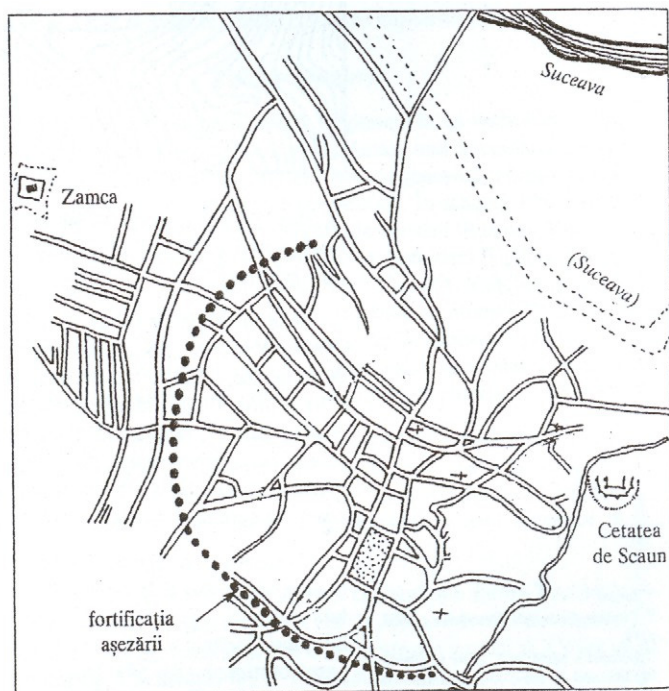
medievale românești, în *Historia Urbana*, III, 1995, 1-2, p. 51; Stela Cheptea, *Un oraș medieval. Hârlău*, Iași, 2000, p. 25 și urm.

¹⁹ Și această fortificație prezintă o ciudățenie - șanțul, care în mod normal se află în fața valului de pământ, se află în spatele acestuia, cu alte cuvinte spre interiorul orașului! (Mircea D. Matei, Lucian Chițescu, *Nouvelle données des villes moldaves au Moyen Âge*, în *Dacia, N. S.*, XI, 1967, p. 324); pentru datarea la Petru I, în *Ibidem*, p. 326 și Lucian Chițescu, *op. cit.*, 1972, p. 158. Problematika raporturilor cetate - târg, cu referiri speciale și la Suceava, la Adrian A. Rusu, *op. cit.*, p. 466-467.

²⁰ Mircea D. Matei, *Unele probleme în legătură cu începuturile vieții orășenești la Suceava*, în *SCIV*, XI, 1960, 1, p. 118-119.

²¹ *Apud* Mircea D. Matei, Lucian Chițescu, *op. cit.*, 1967, p. 328.

²² *Călători străini despre țările române*, I, ed. Maria Holban, București, 1968, p. 138.



Planul fortificației urbane de la Suceava (apud Mariana Șlapac, *Cetăți medievale din Moldova (mijlocul secolului al XIV-lea - mijlocul secolului al XVI-lea)*, Chișinău, 2004).

Mai există încă un mister legat de fortificația în discuție, legat nu de sfârșitul ci de începutul acesteia. Dacă îl admitem drept comanditar pe întâiul Mușatin, ce rațiune va fi avut acesta să ridice două cetăți, adiacente aceluiași oraș, situate la o distanță una de alta măsurabilă în sute de metri? Putem formula măcar o ipoteză: monedele de la Alexandru ar aparține, cum am mai presupus, unor căutători târzii de piatră, ulteriori radierii, iar cetatea a fost demantelată imediat după construirea ei, chiar de către Petru I, elementul litic fiind folosit pentru ridicarea, pe un alt amplasament, superior Șcheii, a Cetății de Scaun. Un singur posibil argument, de altfel destul de firav - după cum se știe, în partea de sud-est a fortificației există un mamelon, botezat de autorii monografiei citate cu denumirea, cam pompoasă, de „acropole”²³. Or acesta, care dă și cota maximă a terenului (384 m.), se află pe jumătate în afara cetății, devenind

²³ Gheorghe Diaconu, Nicolae Constantinescu, *op. cit.*, p. 36 și urm. De fapt, „paternitatea” expresiei îi aparține probabil lui I. Nestor (*SCIV*, VI, 1955, 3-4, p. 789).

astfel un potențial atu pentru eventualii asediatori. Să fi fost această stângăcie de "proiectare" responsabilă de renunțare²⁴? Iarăși, șanțul de apărare (de fapt, șanțurile, căci sunt două) are (au) o dispunere curioasă, neurmând, clasic, traseul zidurilor, decât în amintita latură de sud-est. De asemenea, sunt situate la o distanță respectabilă de cortine - în unele porțiuni depășind chiar 30 m. Însă aceasta era o defecțiune lesne de remediat. Ceea ce ar mai putea pleda pentru o demantelare imediată este absența oricăror urme de construcții în incintă²⁵.

O posibilă pistă ar mai fi eventualele analogii. În spațiul moldav găsim doar câteva cazuri. Este vorba de dezafectarea fortificației de lemn și pământ de la Bârlad (1476), respectiv, demantelarea cetății de piatră de la Ciceu (1544), precum și distrugerea Cetății de Scaun și a Neamțului (1675 și, mai ales, 1717). În toate cazurile găsim însă explicații perfect logice. Fortificația de la Bârlad, de unde Ștefan cel Mare trimitea un sol la brașoveni în iunie 1476²⁶, a fost incendiată intenționat de către domn, probabil în aceeași lună, pentru a nu servi drept bază inamicului otoman²⁷. Ciceul a fost demantelat din dispoziția lui Gheorghe Martinuzzi și a Dietei Transilvaniei, deoarece Petru Rareș, posesorul *de jure* al cetății își schimbase, în a doua domnie, orientarea politică. Dumitrașcu Cantacuzino (1675), respectiv, Mihai Racoviță (1717) au distrus cele două cetăți, primul la instigarea turcilor, al doilea pentru că deveniseră baze de atac pentru poloni, respectiv, nemți²⁸. Cum se vede, aceeași rațiune în toate situațiile – respectivele fortificații deveniseră un risc pentru țările respective. Cum am putea aplica această explicație Șcheii? În ce măsură a putut fi ea, la un

²⁴ Am mai formulat anterior această ipoteză (Dan Floareș, *Fortificațiile Țării Moldovei din secolele XIV-XVII*, Iași, 2005, p. 110).

²⁵ O explicație, după care construcțiile interioare au lipsit datorită suprafeței constructive reduse, garnizoana cetății locuind în turnuri, la Lucian Chițescu, *op. cit.*, p. 148.

²⁶ „et nos iam summus in campo cum omni potencia nostra” (Hurmuzaki, XV/1, n. CLVIII, p. 91).

²⁷ Mircea D. Matei, *Date noi în legătură cu cetatea de pământ de la Bârlad*, în *SCIV*, X, 1959, 1, p. 117-134; L. Chițescu, *Noi considerații arheologice în legătură cu cetatea Crăciuna*, în *SCIV*, XIX, 1968, 1, p. 82; idem, *Fortificațiile Moldovei în secolele XIV-XVI. Cetăți voievodale și fortificații orășenești*, rezumatul tezei de doctorat, 1972, p. 5, 20; Gh. Anghel, *Cetățile medievale ale Moldovei din timpul lui Ștefan cel Mare*, în *Apulum*, XVI, 1978, p. 239-259; Mircea D. Matei, L. Chițescu, *Cetatea de pământ de la Bârlad. Monografie arheologică*, Târgoviște, 2002.

²⁸ Distrugerile de la 1675 trebuie să fi fost ne semnificative, odată ce ambele cetăți au fost folosite în continuare, e drept de străini (Dan Floareș, *op. cit.*, p. 184-185).

moment dat, un risc pentru Țara Moldovei, mai exact pentru domnul ei, oricare va fi fost acesta?

Am omis, desigur, contextul anului 1241, când tătarii au distrus o sumedenie de cetăți din spațiul maghiar transilvănean (și chiar moldovean, dacă ne gândim la Bâta Doamnei²⁹) din rațiuni evidente – pe atunci Șcheia nu exista, iar în ultimele decenii ale secolului al XIV-lea și începutul celui următor, oricum, nu s-a semnalat nici o incursiune tătară în Moldova. Însă dacă tot ne referim la spațiul intracarpatic să dăm cuvântul vocii celei mai autorizate (A. A. Rusu): „suprafețele mici ale unor cetăți au dat mereu suspiciuni privitoare la rosturile lor militare, cu toate acestea ... ele au participat la războaie. Dar contribuția lor nu a fost niciodată determinantă pentru schimbările politice majore: nici un război temeinic nu a fost sfârșit prin căderea unei cetăți, dacă nu cumva din întâmplare, nu se afla în cetatea cucerită vreun responsabil politic de rang înalt (mai ales rege). În derularea unui război, ele au fost destinate primordial apărării active, au păzit tezaure, depozite de arme, familii”³⁰. În continuare, autorul citat oferă un tabel cu 25 de cetăți pe lângă care s-au desfășurat asedii și bătălii. Dintre acestea cinci au fost distruse definitiv, patru în contextul anului amintit, 1241³¹.

Pentru a rezuma, este limpede că demantelarea Șcheii nu a avut vreo rațiune politică, mai exact diplomatică (presiuni externe), nici conflictuală (ca urmare a vreunui asediu reușit). Decizia trebuie să fi aparținut domnului țării din acel moment, cel mai probabil Alexandru cel Bun. Prima din ipotezele emise de către autorii monografiei din 1960, Gheorghe Diaconu și Nicolae Constantinescu, pare mai plauzibilă: cauza radierii ar fi putut să fi fost instabilitatea solului³². Și am putea completa: la rândul său, acest fenomen pare să fi fost cauzat chiar de existența fortificației însăși – ridicarea ei a fost precedată de o defrișare masivă, probabil prin incendiu, nu doar pe suprafața propriu-zisă a cetății, ci și pe o largă arie în jurul acesteia, regulă valabilă pentru toate amenajările defensive, din toate timpurile. În jurul lor, terenul trebuie să fie complet

²⁹ Constantin Scorpan, *L'ensemble archeologique féodal de Bâta Doamnei*, în *Dacia*, N. S., IX, 1965, p. 441-454; Victor Spinei, *op. cit.*, p. 82-83; Dan Gh. Teodor, *Creștinismul la est de Carpați. De la origini și până în secolul al XIV-lea*, Iași, 1991, p. 45; mai nou, la Adrian A. Rusu, *op. cit.*, p. 460.

³⁰ Adrian A. Rusu, *op. cit.*, p. 316.

³¹ *Ibidem*, p. 316-317.

³² Gheorghe Diaconu, Nicolae Constantinescu, *op. cit.*, p. 97.

curățat pentru a nu permite eventualului inamic să se apropie neobservat. Același fenomen s-a petrecut și la Cetatea de Scaun, unde latura de nord a alunecat și a dispărut complet, cauza fiind tot defrișarea dealului de pe acea parte. Diferă doar momentul manifestării alunecărilor de teren – la Șcheia s-a manifestat aproape imediat, la Cetatea de Scaun după câteva secole. Însă faptul că în cazul ultimei a fost folosit un amplasament aproape identic cu al celei dintâi – pinten terminal al unui platou înalt (351 m) și aceleași procedee (defrișarea dealului și a platoului), pledează, iarăși, pentru coexistența celor două cetăți, fie și pentru un timp relativ scurt.

În aceste condiții misterul se deplasează de la sfârșitul cetății către începuturile acesteia și către scurta perioadă cât a funcționat (dacă a funcționat!). Pentru nefolosirea ei pledează lipsa vreunei fântâni (deși pânda de apă era la doar 5 m), lipsa construcțiilor interioare, în sfârșit, inventarul arheologic aproape steril în interior³³. Dar, iarăși, dacă nu a fost folosită atunci alunecările, care au determinat poate și prăbușirea vreunui zid, trebuie să se fi produs imediat. Dar și așa, de ce a fost întârziată demantelarea cu aproape două decenii?

Amplasamentul a fost nefericit de la bun început. Nu proteja orașul, de fapt nu proteja nimic. Singura rațiune ar fi să o punem în legătură cu vestitul „drum moldovenesc” (între Cetatea Albă și Liov) deschis tocmai în anii 80 ai secolului XIV, când este aproximată și ridicarea fortificației.

Dacă cetatea a funcționat totuși, fie și un timp extrem de scurt, este de notat observația Marianeii Șlapac: „astăzi nu s-au păstrat documente de epocă în care să fi fost menționată această piesă defensivă. **Nu se cunosc nici numele pârcălabilor de Șcheia**”³⁴. Este însă o afirmație poate prea categorică. Dacă Moldova avea cetăți, indiferent care, la 1387, primul pârcălab atestat a fost abia Șandru, la 28 iunie 1401³⁵. Cu alte cuvinte, instituția ca atare (pârcălăbia) era anterioară menționării ei în acte cu cel puțin un deceniu și jumătate. Mulți dintre dregătorii cu această calitate apar în documente asociați cu cetatea respectivă fără a fi denumiți drept pârcălabi: Badea de la Suceava, Hodco

³³ S-au găsit totuși câteva vârfuri de săgeți, care nu puteau să aparțină, evident, constructorilor (*Ibidem*, p. 86).

³⁴ Mariana Șlapac, *op. cit.*, p. 98.

³⁵ *DRH*, A, Moldova, I (1384-1448), nr. 13, p. 20.

de la Țețina, Horaeț de Hotin, Șandru de la Neamț³⁶ etc., chiar și după momentul 1401. Ar fi putut fi vornici și nu pârcălabi doar menționatul Badea de la Suceava, sau Bârlă de la Hârlău³⁷ pentru că acolo au existat curți domnești. În rest, la Neamț, Hotin, Țețina existau doar cetățile nu și curți, deci respectivii erau pârcălabi și nu vornici. Cum nu avem, evident, nici un boier „de Șcheia” (nici nu era de așteptat, odată ce nu știm cum au denumit-o contemporanii ei), nu putem exclude ca respectivul pârcălab să fi fost, de pildă, unul din cei doi *capytaneus* – Dzula, la 1387³⁸, și Michael, pomenit un deceniu mai târziu³⁹.

La final, să încercăm câteva concluzii:

Considerațiile de mai sus ar impune cel puțin o răsturnare cronologică – nu Șcheia a precedat Cetatea de Scaun, ci dimpotrivă, aceasta a fost cea dintâi, cândva *ante* 1387. Amplasată ca și Șcheia tot pe un bot de deal, latura nordică, adiacentă dealului, a rezistat mai multe veacuri, deși respectivul deal a fost, de asemenea, defrișat. Încurajați, constructorii, probabil specialiști mai mult în cetăți de câmpie, au ridicat ulterior, pe un amplasament identic, Șcheia. Aici însă terenul a fost mai slab și latura adiacentă dealului (cea de SV) s-a prăbușit la scurt timp de la ridicare undeva în ultimul deceniu al secolului al XIV-lea - începutul celui următor.

Explicația de mai sus este una pur tehnică. Totuși, continui să cred că atât ridicarea cât și demantelarea Șcheii au avut o explicație în sfera politicului. Dacă Petru I a operat translația capitalei – în măsura în care se poate vorbi de așa ceva la acel moment – de la Siret (reședința lui Lațcu vodă) la Suceava, este posibil ca mutarea respectivă să nu se fi făcut fără anumite zguduiri. Nu este exclus ca la Suceava să fi existat, încă din vremea lui Lațcu, o formațiune politică cvasi independentă, mai mult sau mai puțin ostilă Moldovei „clasice” cu centrul la Siret. Expansiunea acesteia spre sud, ce va culmina în timpul lui Roman I cu atingerea Mării Negre⁴⁰, se va fi putut împiedica, într-o primă etapă, în jurul anului 1375, de vreun dinast local cu centrul la Suceava. În acest caz, departe de a proteja orașul, ipoteză care am văzut că nu poate fi susținută, Șcheia a fost mai curând o bază de atac împotriva acestuia.

³⁶ *Ibidem*, nr. 17, p. 25.

³⁷ *Ibidem*, nr. 11, p. 17; despre Bârlă și la Stela Cheptea, *op. cit.*, p. 33 și urm.

³⁸ Mihai Costăchescu, *op. cit.*, nr. 163, p. 601-603.

³⁹ *Ibidem*, nr. 168, p. 616-617.

⁴⁰ *DRH*, A, Moldova, I (1384-1448), nr. 2, p. 3-4.

Împotrivirea odată învinsă, pe căi mai mult sau mai puțin pașnice, fortificația de la nordul Sucevei nu și-a mai avut rostul, vicisitudinile naturale și rațiunile politice dându-și mâna în dispariția ei.

Speculația de mai sus poate să pară deplasată. Un prim contraargument ar fi că Baia, prima „capitală”, se află la sud de Suceava; pe de altă parte, Bogdan I a rupt total cu Drăgoșeștii, centrul puterii sale deplasându-se undeva în jurul Volovățului. Iarăși, este un fapt că extinderea treptată a tânărilor stat moldovean, făcută de la nord spre sud a fost mai facilă în regiunea de la stânga Siretului și Prutului, marea fiind probabil atinsă de pe la 1386⁴¹, profitându-se de reculul puterii tătare de după moartea hanului Berdibeg⁴². Mult mai greu s-a avansat în dreapta râului menționat; împotrivirea la această tendință explicând, poate, și edificarea fortificației de la Roman de către domnul omonim, cândva între 1391 și 1394. Aserțiunea de față ar putea explica și prezența fortificației orașului Suceava, singulară în peisajul urban moldovean. Menținerea și întreținerea ei până la fatidicul an 1476 indică spre o soluționare pașnică a transferului de „capitale”, spre aceeași idee pledând și faptul că nu există urme de fortificare în jurul curții domnești de la Suceava, a cărei primă etapă de construcție îi aparține lui Petru I. În sfârșit, Cetatea de Scaun departe de a mai amenința orașul, îl protejează, o dată ce închide traseul fortificației urbane, de pământ și lemn.

Voi încheia acest demers citându-l pe Ștefan S. Gorovei:

„În reconstituirea trecutului – a trecutului studiabil cum ar fi spus N. Iorga, a acelei historische Gesichte, după formula lui Karl Bart – cercetătorul e, foarte adesea, într-o situație similară: căutând relațiile dintre fapte istorice, el dibuie, de fapt, încercând mai multe soluții și, implicit, mai multe explicații. Una singură, însă, e cea corectă. Și se poate întâmpla ca tocmai pe aceea cercetarea să nu o poată întrevădea niciodată”⁴³.

⁴¹ Este vorba de cunoscutul episod al soliei genoveze ajunsă în mai 1386 la Cetatea Albă pentru întâlnirea cu „Constantini et Petro vayvoda”, menționată ulterior în registrul Massariei (Șerban Papacostea, *La începuturile statului moldovenesc. Considerații pe marginea unui izvor necunoscut*, în *SMIM*, VI, 1973, p. 43-59; idem, *Geneza statului în evul mediu românesc*, București, 1999, p. 104-121; Victor Spinei, *op. cit.*, p. 326; mai recent, la Vitalie Josanu, *Repere istorice privitoare la începuturile autonomiei politice a Cetății Albe în cadrul Țării Moldovei*, pe site-ul w.w.w.medievistica.ro).

⁴² Vitalie Josanu, *op. cit.*

⁴³ Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, 1997, p. 23-24.

Abstract*

DISMANTLING THE FORTRESS OF SCHEIA. HYPOTHESES

The Fortress of Șcheia – conventionally referred this way, as we do not know how it was referred to by its contemporaries – is one of the many uncertainties of the beginnings of the Moldavian statality, of the second half of the 14th century. If its almost immediate abandoning can still be explained by its unfortunate location, close to a promontory, the initial choice of the location remains a mystery. If we take into account the presence at a small distance of another fortress– The Princely Fortress– as well as the identical positioning hereof, also on a promontory, things become even more complicated. The present approach advances several hypotheses meant to provide an explanation to this situation.

* Rezumat tradus de Coralia Costaș.